

ШАЙДОИ ХУЧАНДИ ВА САБКИ ХИНДИ *Негматова Мавлудаҷон Турсуновна, номзади илмҳои филология, дотсенти кафедраи адабиёти классикии тоҷики МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров” (Тоҷикистон, Хучанд)*

ШАЙДО ХУДЖАНДИ И ИНДИЙСКИЙ СТИЛЬ *Негматова Мавлюдаҷон Турсуновна, кандидат филологических наук, доцент кафедры таджикской классической литературы ГОУ “ХГУ имени акад. Б.Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)*

SHAIDOI KHUJANDI AND INDIAN STYLE *Negmatova Mavludajon Tursynovna, candidate of philological sciences, Associate Professor of the department of Tajik classic literature under the SEI “KhsU named after acad.B.Gafurov” (Tajikistan, Khujand), E-mail: mavluda@mail.ru*

Вожаҳои калидӣ: Шайдо, адабиёти тоҷики охири асри XVII ва нимаи аввали асри XVIII, сабки хиндӣ, Бедил, шеър

Мақола ба баррасии мавзӯи баҳрабардории шоири охири асри XVII ва нимаи аввали асри XVIII адабиёти тоҷик Шайдои Хучандӣ аз сабки хиндӣ таҳассус ёфтааст. Қайд мегардад, ки тақлиди пайравӣ аз сабку услуби шоирони сабки хиндӣ барои суханварони асрҳои XVII- XVIII як амри табиӣ буда, анъана гашта бу. Хотирнишон мегардад, ки теъдоди хеле ками эҷодкорони давраи мазкур дар ин замина истиқлоли нисбии хешро намоиш додаанд. Тазаққур меравад, ки Шайдои Хучандӣ пайравӣ ба ашъори Бедил ва намояндагони сабки адабии хиндиро ба таври кулӣ напазируфта, онро маслаки доимии шеваи нигориши кори эҷодии худ қарор надодааст, балки шоир ин раванди умумии хоси адабии даврро танҳо дар як марҳалаи кӯтоҳи фаъолияти адабии худ истифода намудааст. Собит мешавад, ки печидаю нӯшидагӯии хоси сабки бедилӣ дар ашъори Шайдо бо равиши содаву осон ва табиӣ баён гардидааст. Шайдо кӯшидааст, ки пеш аз ҳама аз роҳи муқаллидони назми бедилӣ берун барояд ва мазмуну маъниҳоро равшантару содатар баён намояд.

Ключевые слова: Шайдо, таджикская литература конца XVII начала XVIII веков, индийский стиль, Бедиль, поэзия

Статья посвящена изучению стиля поэта конца XVII - первой половины XVIII веков таджикской литературы Шайдои Худжанди, который следовал индийскому стилю. Отмечено, что подражание стилю индийских поэтов было естественным делом для поэтов XVII-XVIII веков и считалось традицией. Упоминается, что немногие поэты этого периода продемонстрировали свою относительную независимость в следовании индийскому стилю. Определяется, что Шайдои Худжанди не в полной мере воспринял стиль поэзии Бедили и представителей индийского литературного стиля, не избрав его в качестве постоянного процесса в создании своего творчества, но поэт использовал этот общий литературный процесс периода в относительно короткий период его литературной карьеры. Автор на конкретных примерах доказывает, что своеобразная сложность и замкнутость индийского стиля выражается в поэзии Шайдо более просто, легко и естественно. Прежде всего, Шайдо старался уйти с пути последователей индийского стиля и яснее и проще выразить свои мысли.

Key-words: Shaido, Tajik literature referring to the end of XVII-th and the beginning of the XVIII-th centuries, Indian style, Bedil, poetry

The article dwells on the study beset with the poet's style appertaining to the end of the XVII-th – the first half of the XVIII-th centuries of Tajik literature, Shaidoi Khujandi by name, who created the Indian style. It is underscored that imitation of Indian poets' style was a natural thing for the poets who lived in the relevant centuries and was considered as a tradition. It is mentioned that very few poets of the period in question demonstrated their relative independence in following the Indian style. It is worth stating that Shaidoi Khujandi did not fully embrace the style of Bedil's poetry and representatives of the Indian literary style and did not make it a permanent process of writing his creation, but the poet used the relevant general literary process of the period in a relatively short period of his literary career. Owing to

adducing specific examples, the author of the article proves that the peculiar complexity and isolation of the Indian style is expressed in Shaido's poetry more simply, easily and naturally, upon the whole. First of all, Shaido made an endeavor to get out of the way of the Indian style followers and express his thoughts more clearly and easier.

Дар ҳама давру замон шоирону эҷодкорон аз офаридаҳои хунарии ҳамдигар баҳрабардор ва таъсирпазир будаанд. Гоҳо шоирони забардаст низ аз сурудаи ҳамкешу ҳамқалами дигаре, ки ашъораш мавриди писандашон қарор мегирифт, суд чустаанд ва чунин иттифоқ афтада, ки дар ин баҳрабардорӣ бехтарин асар ва дилпазиртарин сурударо барои ояндагон ба ёдгору гузоштаанд. Чунончи, агар Шайх Саъдӣ шеърӣ «Эй сорбон»-и Амир Муиззиро намехонд, шояд ғазали машҳури хешро эҷод намекард. Вале мусаллам аст, ки дар аксар маврид бештар ашъори шоироне мавриди пайравии истиқбол қарор мегирифтанд, ки сарояндагони он дар пояҳои баланди хунари шоирона қарор доштанд ва дар суханварию суханофаринӣ ибтикороти бештаре аз худ зоҳир карда буданд. Ҳофизӣ Шерозӣ низ бо он ки дар таърихи адабиёти форсӣ тоҷикӣ тарзи махсуси сухани худро пиёда намудаву шеърӣ худро ба «тарзи сухани Ҳочу» номзад мекунад, дар давоми садаву солҳо мавриди бознигарии теъдод аз эҷодкорон гардидааст. Махсусан, қисми зиёди суханварони қарнҳои XVII-XIX ҷошнии сухани худро аз ашъори шуароӣ ба истилоҳ мутақаддим, яъне суханварони садаҳои XIII-XIV ва равияи бедилӣ гирифтаанд, ки аз ин равиш Шайдои Хучандӣ низ истисно нест. Ба ибораи дигар, тарбияи адабии Шайдо ба мероси бузурги адабиёти тоҷикӣ форс асос ёфта, он аз кулли сурудаҳои шоир баръало намоён мегардад. Дар ашъори лирикии шоир нуқоти борикмазмун ва сабку услуби шуароӣ бузурги гузашта нақши бориз гузоштааст. Дар баробари он ки чанд тан аз афроди баргузидаи адабиёти классикии тоҷик барои Шайдо устоди маънавӣ будаанд, аз ҷиҳати мазмуну мундариҷа ва тарзи суханрониву сабки шоирӣ низ ба ӯ таъсири муайяне доштаанд.

Шайдо дар ғазалиёт бештар ба ду устоди бузурги шеърӣ форсӣ - Ҳофиз ва Бедил Дехлавӣ эътиқоди беназир дошт ва ҳамеша ба онҳо пайравӣ мекард. Ин пайравии ӯ ҳам дар бисёр ғазалҳое, ки дар татаббуи ашъори Ҳофизу Бедил иншо шудааст ва ҳам дар рӯхияву мазмуни ашъори ғайри татаббуӣ навиштаи вай маълум мешавад. Чун матлаби мо дар ин мақола баррасии таъсирпазирии Шайдо аз ашъори шуароӣ сабки хиндист, таъкид кардан ба маврид аст, ки тақлиду пайравӣ аз сабку услуби шуароӣ сабки хиндӣ барои шоирони давраи мазкур як амри табиӣ ва ё як анъанаро мемонд ва кам андар кам эҷодкорон буданд, ки дар ин замина мустақилияти нисбии хешро нишон медоданд. Қор ба дараҷае расида буд, ки ҳар як шоир ва ё ҳавасманди шеърӣ шоирӣ кӯшиш менамуд, «табъи» хешро дар муқобили истеъдоди Мирзо Бедил барин шоирони тавоно санҷад ва панҷа бар панҷаи Абулмаонӣ занад. Устод Айни дар «Намунаи адабиёти тоҷик» зимни баррасии осору аҳволи Аҳмад Махдуми Дониш дар мавриди авҷ гирифтани тақлиду пайравӣ ба услуби Бедил ва минбаъд майл кардани суханварон ба сабки соданависӣ менависад: «дар аҳдҳои охирӣ (манзур асрҳои XVIII – XIX) дар Бухоро ва Мовароуннаҳр, дар назму наср тақлиди Бедил шӯҳрат гирифта, ҳар аҳлу ноаҳл, ки ба дасташ қалам мегирифт, чизе дар пайравии Бедил навиштанро аз ҷумлаи татиммаи қамолӣ худ мешумурд» [1, с.289]. Академик А. Мирзоев низ дар мавриди таъсири сабки хиндӣ ва услуби бедилӣ дар адабиёти Осӣи Миёна андешаронӣ намуда таъкид месозад, ки «ин таъсир махсусан дар нимаи дуюми асри ХУШ ба муносибати ба Ҳиндустон рафтуоӣ қардани шоирон беш аз пеш зиёдтар мешавад» [4, с.24]. Албатта роҷеъ ба сабабу иллатҳои ба адабиёти давраи мазкур таъсир расондани сабки хиндӣ ва услуби бедилӣ ва мабдаъу маншаи он мутахассисон ақоиди пураарзише баён кардаанд, ки баррасиву тасхили он рисолаи алоҳидаеро тақозо дорад. Ҳар ойина, ҳосили ин гуфтаҳо он аст, ки ағлаби шуароӣ муқаллиди Бедил ва ё пайрави сабки хиндӣ дар давраҳои аввали эҷодиёти худ ба қорбурди равияи мазкур ҳусни тавачҷӯҳӣ вофир нишон дода, қисме аз онон баъд аз дарки душворҳои ин сабк аз он даст кашада, ба сабки шуароӣ садаҳои XIII-XIV рӯй овардаанд дар маънисозиву маъниофаринӣ беҳамтогӣ.

Мусаллам аст, ки бузургтарин шоирон аз Бедил илҳом гирифтаанд. Шайдо низ аз ихлосмандон ва гирифтронии Бедил будааст, ки аз набзи ашъораш пайдост.

Тавачҷӯҳ бар ашъори шоир нишон медиҳад, ки Шайдо пайравӣ бар ашъори Бедил ва намоёндагони сабки адабии хиндиеро ба таври кулӣ напазирӯфта, ва онро маслаки доимии шеваи нигориши қори эҷодии худ қарор надодааст. Балки шоир ин раванди умумии ҳоси адабии даврро дар як марҳалаи кӯтоҳи фаъолияти адабии худ истифода намудаасту халос. Он печидаю пӯшидагӯии ҳоси сабки бедилӣ дар ашъори Шайдо бо равиши содаву осон ва табиӣ баён гардидааст. Ба ин маънӣ Шайдо кӯшидааст, ки пеш аз ҳама аз роҳи муқаллидони назми

бедилӣ берун барояд ва мазмуну маъниҳоро равшантар содатар баён намояд. Маъмулан дар ашъори сабки ҳиндӣ санъати бадеии ирсоли масал, ки худ навъе аз ташбеҳ аст, хеле зиёд кор фармуда шуда, аз хасоиси муҳими шеър махсуб мешавад. Дар сурудаҳои Шайдо ин санъати бадеӣ чандон мавқеъ надорад ва агар дар ягон мавриде шоир аз ин санъат истифода кунад, дарзамон маълум мегардад, ки он баҳрае аз сабки ҳиндист. Дар ин қабил шеърҳо шоир кӯшидааст, ки санъати бадеии ирсоли масалро тарзе истифода барад, ки фаҳму дарки он барои хонанда нисбат ба ашъори намояндагони сабки ҳиндӣ осонтар намояд. Чунончи, дар байти зер ҳамин хусусият ба таври бориз эҳсос мегардад:

*Рафта-рафта умр кӯтаҳ мешавад гофил мабош,
Мекунад ин соя охир така бар девори хеш [7, с.101].*

Ҳатто чунин ба назар мерасад, ки Шайдо танҳо ба хотири барканор намондан аз раванди умумии дар истиқболи Бедил шеър гуфтан, баъзан дар ин равия ашъор сурудааст. Дар девони ашъори Шайдо шеърҳои, ки дар равияи мазкур суруда шудаанд, чандон зиёд нестанд. Шоир чун анъанайи ривочдошта ду ғазал дар пайравии нахустғазали Абулмаонӣ дорад ва дар ҳар ду ғазал низ кӯшиш намудааст, ки матлабашро сода ва рӯшан баён созад. Чунончи, дар ғазали аввал, ки бо матлаи:

*Ба тӯфоне, ки карда Нӯхро киштӣ табоҳ он ҷо,
Ба гайр аз лангари ғазлаш набошад такагоҳ он ҷо [2, с.3]*

оғоз мегардад, аз калимаву таъбироти ирфонӣ ва ё маъонии мармуз истифода намебарад, балки мисли услуби дар тамоми ашъораш роиҷ ба забони ҳолӣ аз рамзу печидагӣ баёни андеша менамояд. Ин ҷо танҳо аз истифодаи радиф ва вазни ғазал маълум мегардад, ки он дар заминаи офаридаи Бедил суруда шудааст, аз он печидагӣ баёни аз зехн дур ва соири мушаххасоти махсуси бедилона асаре нест. Калимаву ибораҳо ба маънии маҷозӣ кор фармуда нашудаанд. Шоир ба гунае мекӯшад, ки матлаби хешро нишонрас ва бепарда баён созад. Ғазали зикршуда аз ҷиҳати маъниву мазмун низ мисли дигар сурудаҳои шоир бо ҳаёт ва фаъолияти рӯзмарраи инсон тавбаам ифода гардидааст. Шоир дар ин ғазал низ аз мақому рисолати инсон дар дунё сухан меронад ва ўро барои анҷом додани корҳои шоиста даъват менамояд:

*Агар аз небаҳтӣ номаи моро рақам бошад,
Ҳазорон кӯҳи исён аст карда парри қоҳ он ҷо [7, с.29]*

Дар ғазалҳои дар пайравии Бедил навиштаи шоир бештар мазмунҳои ирфонӣ дар иртибот бо зухуроти олами моддӣ ба таври заминӣ баён гардидаанд. Шоир таъкид месозад, ки ҳар кас дар ин дунё кори хайр анҷом диҳад, саранҷом ҳатман подошу насибаи хешро хоҳад бардошт ва гайр аз соябони раҳмати Ҳақ он ҷо такагоҳе нахоҳад буд:

*Касеро дастгирӣ аз амал рӯзи ҷазо набвад,
Ба гайр аз соябони раҳматаш набвад паноҳ он ҷо [7, с.29]*

Қаҳрамони лирикии шоир дар ҳама кор хоҳони ризои дӯст аст:

*Ба лутфаи хоҳ бинвозад, ба қаҳраи хоҳ бигдозад,
Ризои дӯст мехоҳам мани гумкардари он ҷо [7, с.29].*

Бинобар ин ҳам, тариқи сипардани роҳро дар ҳазрати дӯст бедилона «аз паҳлӯи аҷз» медонад ва мегӯяд:

*Ба назди ҳазрати ҷонан чи хоҳӣ бурдан, эй Шайдо,
Набошад тӯҳфаи лоиқ ба гайр аз сӯзи оҳ он ҷо [7, с.29].*

Чуноне ки мебинем, дар ғазали Шайдо дар маҷмӯъ ҳамон матлабе баён шудааст, ки дар ғазали Мирзо Бедил дигар мешавад, вале ин ҷо бо як сабку тариқи сода ва дур аз рамзу печидагӣ матлаб ба маърази тасвир кашида шудааст.

Ғазали дигари Шайдо, ки дар пайравии нахустғазали девони Бедил ва бо тарзи баёни сода сароида шудааст:

*Чӣ хоҳӣ гуфт фардо бо ман, эй золимнигоҳ он ҷо,
Гиребончок аз дасти ту кардам додхоҳ он ҷо.
Зи ҷайби хок фардо бо ту домангир бархезам,
Ба хун олуда як олам шаҳиди беғуноҳ он ҷо.
Умеде аз Худо дорам, ки доди хеш бистонам,
Ба вазъи худ магар бошӣ ту ҳам як подшоҳ он ҷо.
Тулӯби субҳи ҳашири синаҷоконро тамошо кун,
Яди байзо барорад офтоб аз ҷайби оҳ он ҷо [7, с.29]*

Ғазали мазкур аз ҷихати мазмуну маъно ишқӣ буда, шоир дар он аз номехрубонии маъшуқа шикоят мекунад ва барои маъшуқ сифати «золимнигоҳ»-ро нисбат медиҳад, ки дар қолаби калимасозӣҳои сабки бедилӣ сохта шуда, мурод аз он зикри ёри золим ва ситамгар аст. Шайдо аз матлаъ то мақтаи ғазалаш ишқӣ ёри заминиро тараннум менамояд, ки нисбат ба ошиқ саҳт бепарвову номехрубон аст. Дар ин ғазал тамоми ҳолоти ошиқи бовафо дар баробари маъшуқи сангиндил бо эҳсоси баланди шоирона ба риштаи назм кашида шудааст. Шоир ҳатто маъшуқаро аз фаро расидани рӯзи дод огоҳ месозад ва мегӯяд:

*Чаро номехрубонӣ шӯхи бепарво, сарат гардам,
Наметарсӣ, ки фардо дод хоҳад додхоҳ он чо [7, с.29].*

Дар баробари баёни маонии ошиқона шоир дар баъзе аз абёти ғазали мазкур афкори интиқодии хешро нисбат ба давру замон низ баён намуда, аз носозии чархи бемурувват шиква менамояд ва умед аз ёрии шавкати бахт мекунад:

*Зи чархи бемурувват толеи неке намебинам,
Магар ёрӣ намояд шавкати бахти сиёҳ он чо [7, с.29].*

Ҷои дигар шоир мегӯяд:

*Аз ваъдаҳои омаданат эй нигори ман,
Чашми уммед ҳалқаи беруни дар маро [7, с.29].*

Чашми умедро ба ҳалқаи беруни дар ташбеҳ додани Шайдо таносуби қавии суҳанро ба қор овардааст. Чашми интизору умедвор ба ҳалқаи дар нигаронида шудааст, инчунин монандие байни онҳо мушоҳида мешавад. Дар байни ғӯиши Хучанд ибораи «ҳалқаи чашм» серистеъмол аст. «Ҳалқаи чашм» ва «ҳалқаи дар» дар гирдшаклӣ ва мудавварӣ монанд ҳастанд.

Ҳамин тариқ, метавон гуфт, ки дар ин ғазали Шайдои Хучандӣ низ мазмуни воқеию мушаххас тариқи воситаи образҳои бадии табиӣ хеле барҷаста ва равшан ифода гардидааст.

Шайдо бо ашъори намояндагони дигари сабки ҳиндӣ, аз қабиле Толиби Омулӣ, Шох Қосими Анвор ва малиқушшуарои шоирони Ҳинд Файзии Даканӣ ошноии комил доштааст ва дар тайи ашъораш ба гунаҳои мухталиф аз онҳо ном бурда, ба офаридаҳои эшон сари иродат доштани худро баён намудааст. Маъмулан муҳаккикону пажӯҳишгарони адабиёти садаҳои ХУI-XIX бар он ақидаанд, ки маҳз дар асри ХУII ба баъд нуфузи сабки ҳиндӣ ва услуби бедилӣ ба шеъри шоирони давр зиёда гардидааст. Чунончи адабиётшинос У.Каримов дар ин бора мегӯяд: «Дар асри ХУIII шоирони тоҷик бо ашъори бисёр намояндагони сабки ҳиндӣ, ба мисли Толиби Омулӣ, Соиб, Носиралӣ ва ғайра ошно буда, ба онҳо пайравии мусобикаҳои адабӣ намудаанд»[9,с.119-120]. Албатта, муҳаккиқи мазкур ин андешаи хешро мунсифона ҳамчун ақидаи муқаддимаӣ ва ба гуфтаи худаш «бинобар ба тарзи ҷиддӣ таҳқиқ нашудани» мавзӯи зикргардида (дар нимаҳои аввали солҳои ҳафтодум - Н.М) арзёбӣ менамояд, вале ҳақ ба ҷониби академик А. Мирзоев аст, ки дар рисолаи арзишманди хеш «Сайдо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик» менависад: «дар охириҳои асри ХУII мазмунофаринӣ, ташбеҳҳои мураккабу ҳаёлий, истиораҳои печ дар печи равияи сабки ҳиндӣ хеле ривоч мегирад»[4, с.25]. Ҳусни тавачҷӯх доштани Шайдои Хучандиро бар ашъори намояндагони сабки ҳиндӣ адабиётшиноси фақид Абдулманнони Насриддин дар «Донишмандон ва суҳансароёни Хучанд», ки аз тазокири муҳим ва маҷмӯъ дар шинохти шуарои доираи адабии Хучанд маҳсуб мегардад, чунин ба қалам додааст: «... дар ғазалсароӣ аз Ҳофиз, Қосими Анвор, Толиби Омулӣ пайравӣ кардааст, ки аз ишороти худӣ ӯ маълум мешавад»[5, с.174]. Сипас, аз эҷодиёти шоир се байтро ба шохидӣ мехонад, ки дар онҳо номи ин се шоири зикргардида ба қарори зер омадааст:

*То Ҳофизи Шероз ба қомам намаке рехт,
Шайдо аз он лаззати гуфтор баланд аст [7, с.59].*

*Шайдо ҷӣ қунам тарзи ғазал бастанам ин аст,
То қори ман аз Қосими Анвор баромад [7, с.81].*

*Барои ин ғазал Шайдо, қалам аз найшақар дорам,
Ба ёд омад шақарафшонҳои тӯтии Омул [6, с.141].*

Дар баробари ин Шайдо ба шеъри шуарои сабки ҳиндӣ Толиби Омулӣ, Калими Кошонӣ, Қосими Анвор, Файзии Даканӣ ҳусни тавачҷӯх дошт. Рӯй овардани шоир ба эҷодиёти ин суҳанварони машҳур бесабаб набуд, зеро шоирони зикргардида бо мазмуну мундариҷаи баланди ашъори худ сарзаминҳое, ки шеъри форсӣ – тоҷикӣ ривоч дошт, ба ҳубӣ шинохта ва хуш истикбол ёфта буданд.

Аз мутолиаву баррасии ашъори Шайдои Хучандӣ рӯшан мешавад, ки ӯ чанд маврид аз Толиби Омулӣ, аз он шоире ки табъаш «мушкилписанд» буду дар табъозмой «ба ҳар мавзунтабиат» сар фуру намеовард, ёд мекунад ва хешро дар баробари шеъри ӯ дидан мецоҳад:

*Лаззати гуфтори шириро кӣ дорад орзу,
Хуш шакар аз килкҳои тӯтии Омул шикаст [7, с.50].*

Толиби Омулӣ низ ҳарчанд чанд гоҳе дар сарзамини Ҳинд зистааст ва аз сабки хиндӣ бахраҳое бурдааст, дар образи тасвирсозӣ ва сабку нигориш ба шоирони сабкҳои пешин пайравӣ намудааст. Ӯ монанди намояндагони дигари чараёни «бозгашти адабӣ» аз сабки маъмули хиндӣ даст кашада, ба сабки ироқӣ ва намояндагони он рӯй овардааст. Дар ғазалсароӣ ба Саъдӣ ҳусни тавачҷӯҳ дошта, худро «зи шогирдони Саъдӣ» ҳисобад ҳам, бештар арҷгузори шеваи Ҳофиз будааст:

*Зи шогирдони Саъдӣ мешуморам хешро аммо,
Ба ҷон дар эҳтироми Ҳофиз Шероз мекӯшам [6, с.272].*

Маълум мегардад, ки Толиби Омулӣ пеш аз пазируфтани тарзу сози Ҳофиз бо ашъори дигар суханварони пеш аз худи замонӣ худ ошноии комил дошта, онро ба тариқи қиёс омӯхта, сипас шеваи Ҳофизро ихтиёр карда будааст:

*З-ин навосанҷон, ки Толиб ҳолашон кардам қиёс,
Дар дилам завқи навои Ҳофиз Шероз монд [6, с.150].*

Аз ҳамин лиҳоз, тарзи баёни Толиб, ки дарахти андешааш аз чашмаи тафаккури Ҳофиз об меҷӯрад, барои Шайдои Хучандӣ низ мақбул омад ва ӯро водошт, ки Толибро аз шуарои шакарғуфтор пазирад. Шайдо танҳо дар се маврид дар девони худ аз Толиби Омулӣ сухан ба миён меоварад ва дар ҳар се маврид ҳам дар баробари васфи тарзи сухани Толиб вожаи «шакар»-ро истифода мебарад, ки худ далели аз ҷониби вай писандида будани гуфтори Толибро нишон медиҳад. Чунончи, ҷои дигар ғазали худро ба шакари сухани Толиб монанд карда мегӯяд:

*То сӯфии хушлаҳҷаи Шайдо ғазале гуфт,
Толиб шакар тӯҳфа барод Омули худро [7, с.27].*

Дар ғазалиёти Шайдо як қатор таркиби шоирона ба кор бурда шудаанд, ки хоси сабки хиндӣ мебошанд. Бояд гуфт, ки ин тарзи истифода дар адабиёти мо бо номи вобастаҳои ададӣ ёд шуда, дар мавриди баёни маонии мухталиф ба кор бурда мешавад ва замон, вақт, фосила, ҳаҷму ғунҷоиш, андоза, теъдоду миқдорро ифода менамояд. Ин шева танҳо дар қаламрави шеър роиҷ набуда, дар гуфтугӯи мардумӣ ҳам дар мисолҳои «як хона китоб», «як хона гап» ва ғайра дучор меояд. Вале азбаски дар шеъри Мирзо Абдулқодири Бедил басомади зиёд дошт ва яке аз аҷобати шеъри ӯст, минбаъд дар ашъори шоирони пайрави Абулмаонӣ ривоч ёфт.

Гоҳе шоир андоза ва миқдорро бо меъёре муайян мекунад, ки аз воситаҳои андоза ва ё шумор нест ва худи ин мафҳум низ аз шумору андоза берунанд.

Чунончи ин қабил таркибҳоро, ки дар ғазалиёти Шайдои Хучандӣ фаровон ба назар мерасанд, зикр менамоем:

1.Як нафас хандидани гул:

*Дил ба завқи ошён чун булбули Шайдо мабанд,
Як нафас хандидани гул дон баҳори умрро [7, с.39].*

2.Кулаҳ аз тарки ду олам доштан:

*Ба сари худ кулаҳ аз тарки ду олам дорам,
Рифъати қаср кучо, шавкати Фағфур кучо? [7, с.42].*

3.Як нафас хандидани субҳи айш:

*Субҳи айшат як нафас хандид, аммо хуш дор,
Мерасад шоме заволи офтоби умрро [7, с.43].*

4.Ваҳшинигоҳ:

*Ба афсуни муҳаббат тай намудан дашти бетобӣ,
Нагашти ромам эй ваҳшинигоҳи нурфанаи охир [7, с.91].*

5.Биёбонмарг:

*Биёбонмарги Айюби ситамҳои ту гардидам,
Ки тори жандаам гардида кирмони танам охир [7, с.91].*

7.Нафас бар тани оина зангор шудан – афсурда гардидан аз зиндагӣ:

*Малулу тираам ин зиндагиро кард чандоне,
Нафас бар чехраи оинаам зангор шуд охир [7, с.29].*

7.Водиш ваҳшатнигоҳон:

*Шӯҳии чаими гизоле сар ба сахро додааст,
Води ваҳшатнигоҳонаст ҳомунам ҳанӯз [7, с.97].*

8. Аҳлдил:

*Ба кӯи аҳлдилон ою хоки по мебош,
Нишин хамӯш, макун айби мардумон зинҳор [7, с.98].*

9. Ирсоли масал низ аз вижагиҳои сабки ҳиндӣ:

*Рафта – рафта, умр кӯтаҳ мешавад гофил мабош,
Мекунад ин соя охир така бар девори хеш [7, с.103].*

Чу гул як чаман оғӯш во қардан:

*Чу гул худро як чаман во қарда меоӣ,
Балои чони ман ин фитна барно қарда меоӣ [3, с.157].*

Дар ибтидои ин навишта гуфтем, ки Шайдои Хучандӣ дар аввали фаъолияти шоирии хеш ба тариқи Бедил таваҷҷӯҳ зоҳир намудаву шеър сароидааст ва саранҷом шояд хеле зуд ин шеvaro раҳо намудааст. Дар ин замина далелҳои дигаре низ аз ашъори шоир ба дасти мо расидаву андешаҳои моро тақвият мебахшанд. Чунончи, ҳангоми мутолиаи ашъори шоир гоҳо намодҳое аз рӯзгори шахсии Шайдо, ки дар ашъораш партав афкандаанд, ба назар мерасанд, нишон медиҳанд, ки ин сурудаҳо, ки дар тарзу услуби равону сода навишта шудаанд, ғолибан дар даврони барқамолию шоири соҳибтариқ гардидани ӯ ба қалам омадаанд. Пас, шоир дар идомаи фаъолияти шоирии худ маҳз ҳамин тариқи содаи баёнро гузида будааст. Баррасии муфассали ин матлаб дар мақолаи алоҳида баён хоҳад шуд.

Ҳамин тариқ, аз баррасии мавзӯи маълум мегардад, ки Шайдо ба сабки Мирзо Бедил пайравӣ намуда, бештар афкори пешқадами дунявии ӯро тарғибу пайгирӣ намудааст. Пайравии Шайдо ба ашъори Бедил тақлиди кӯр-кӯрона нест, балки шоир ба ин услуб пайравӣ намуда, бештар афкори дунявии хешро баён намудааст. Ба ибораи дигар, шоир зиёдтар аз паси мазмунҳои дунёӣ, ишқи заминӣ ва фалсафаи воқеии шеъри Бедил рафта, дар баробари ин баҳраҷӯиҳо мазмуну маонии шеъри Бедилро аз ҷаҳорҷӯбаи ташбеҳу истиораҳои мураккабу душвор ба сатҳи фаҳму маърифати нисбатан содаи мардуми замонаи худ кашидааст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Айнӣ, С. Намунаи адабиёти тоҷик/С.Айнӣ.-Москва, 1927.- 727с.
2. Бедил, Адулқодир. Осор. Ғазалиёт/А.Бедил.-Ҷ.1. Душанбе: Адиб, 1990. – 351 с.
3. Возех. Тӯҳфат-ул-аҳбоб фи тазкират-ул-асҳоб/Возех.-Душанбе.-1977.- 172 с.
4. Мирзоев, Абдулғанӣ. Сайидо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик/А.Мирзоев.- Сталинобод, Нашрдавтоҷ, 1947.- 285 с.
5. Насриддин, А.Тазкираи шуарои Хучанд/А.Насриддин.-Хучанд: Ношир, 2015.-512 с.
6. Омӯлӣ, Толиб. Фурӯғи Бастомӣ. Ғазалиёт/Т.Омӯлӣ.-Душанбе: Дониш. 1993.-574с.
7. Хучандӣ, Шайдо. Девон. Нусхаи хаттии Академияи улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон, № 1347
8. Хучандӣ, Шайдо. Девон. Тасҳеҳи М.Неъматова/Ш.Хучандӣ.- Хучанд: Ношир, 2015.-172с.
9. Ҳодизода, Р. Адабиёти тоҷик(асрҳои XV-I-XIX ва ибтидои асри XX) /Р.Ҳодизода, У.Каримов, С.Саъдиев. – Душанбе:Маориф, 1988. – 417с.

REFERENCES:

1. Aini, S. Pattern of Tajik Literature / S.Aini. – M., - 1927. – 727 p.
2. Bedil, Adulqodir. Creations. Ghazalls / A.Bedil. - V.1. - Dushanbe: Man-of-Letters, - 1990. - 351 p.
3. Vozeh. Tuhfat-ul-ahbob fi tazkirat-ul-ashob / Vozeh. – Dushanbe, - 1977. - 172 p.
4. Mirzoev, Abdulghani. Saido and his Place in the History of Tajik Literature /A.Mirzoev. - Stalinobod, 1947. - 285 p.
5. Nasriddin A. Anthology of Poets of Khujand / A. Nasriddin. - Khujand: Publisher, - 2015. - 512 p.
6. Omuli, Tolib. Bastomi Fairy. Ghazallas/ T.Omuli. - Dushanbe: Knowledge, - 1993. – 574 p.
7. Khujandi, Shaido. Devon. Manuscript of the Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan, № 1347.
8. Khujandi, Shaido. Devon. Under the editorship of M. Nematova / Sh. Khujandi. - Khujand: Publisher, - 2015. – 172 p.
9. Khodizoda, R., Karimov U., Sadiev S. The Tajik Literature (referring to the XVI-th – the XIX-th centuries and the beginning of the XX-th century) / R. Khodizoda, U. Karimov, S. Sadiev. - Dushanbe: Enlightenment, - 1988. – 417 p.